

ZƏNGƏZUR QIZIL MƏKANI VƏ ONUN PERSPEKTİV QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

ASLANOV HƏMİD PİRİ OĞLU, PAŞAYEV NAMƏT VƏLİŞ OĞLU,
AĞAMƏMMƏDOVA MEHRİBAN YAQUB QIZI

(ADNSU, "Faydalı qazıntı yataqlarının geologiyası və işlənməsi" kafedrası)

Zəngəzur qızıl məkanı Misxana-Zəngəzur metallogenik zonasında Ordubad sinklinoriumu ilə Zəngəzur antiklinorium cənub-qərb qanadının birləşməsində, həm də Mehri-Ordubad granitoid plutonunun ekzokontaktı boyu uzanan təmas zolağında yerləşir. Bu qızıl məkanı Ağyurd, Piyəzbaşı, Şəkərdərə, Kələki, Munundərə qızıl yataqlarını və Qaplançay, Pəzməri, Unus, Urmış, Gilanarlı dərə, Uçudağ, Madanizor, Canqıllı dərə, Ayıçanqıllı, Şirinsu, Eşşəkmeydan və Ayıdırısı qızıl təzahürlərini əhatə edərək özündə birləşdirir.

Bütün bu sadalanan yataqlar və təzahürlər əmələgəlmə şəraitlərinə, yerləşmə sahələrinə, morfoloji tiplərinə və ölçülərinə, maddi və mineraloji tərkiblərinə, geoloji inkişaf tarixi və geoloji quruluşlarına, litofasial və struktur-formasiya tiplərinə, yatım elementlərinə və digər vacib xüsusiyyətlərinə görə bir-birlərinə çox bənzəyirlər və analogiya təşkil edirlər. Həm də onların sahələri bir-birinə bitişik vahid iri ərazinin ayrı-ayrı hissələridir.

Bütün bu deyilənlərə əsasən biz qənaətə gəlirik ki, çox da böyük olmayan (7-8 kv.km.) bir ərazidə bütün göstəriciləri ilə eynilik təşkil edən 5 qızıl yatağını, 10-dan çox qızıl təzahürünü vahid bir məkanda – Zəngəzur qızıl məkanında birləşdirilməsi və birlikdə dəyərləndirilməsi daha düzgün, əlverişli və məqsədəuyğundur.

Zəngəzur qızıl məkanında Ağyurd və Piyəzbaşı yataqları yüksək perspektivli olmaqla diqqəti daha çox cəlb edirlər.

Ağyurd qızıl yatağı Vənəndçayın sağ qolu olan Ayıçanqıllı çayının orta hissələrində Pəzməri kəndindən 8 km şimal-şərqdə yerləşir. Bu yataq çox-

saylı (24) qızıl filizi daşıyan 5 kvars damarları və damarçıqlarından ibarətdir. Bu yataq 1971-1988 –ci illərdə aparılan geoloji-kəşfiyyat işlərində 4 horizontda ştolnyalar və nadir buruq quyuları ilə aşkarlanmışdır.

Piyəzbaşı qızıl yatağı Ordubad rayonunda, Pəzməri kəndinin yaxınlığında, Vənəndçayın yuxarı axını hövzəsində yerləşir. Bu damarlar tərkibcə qızıl kvarslıdır. Onların tərkibində sulfidlər yox dərəcəsidir. Filizləşmə morfologiyasına, həm də, maddi və mineraloji tərkiblərinə görə eosen dövründə yaranmış qızıl-sulfid-kvars damarlarından fərqlənərək oliqosen yaşlı turş subvulkanik fasiyalı süxurlarla əlaqədar olaraq əmələ gəlmişdir. Yataq sahəsi Misxana - Zəngəzur struktur-metallogenetik zonasında, Ordubad sinklinoriumu ilə Zəngəzur antiklinoriumun cənub-qərb qanadının birləşməsində həm də, Mehri-Ordubad plutonunun cənub-qərb ekzokontakt təmas zolağında qərar tutmuşdur. Bu sahənin struktur şəraiti onun çatlı, dinamik tektonik zonada yerləşməsi ilə yanaşı, burada həm də diorit-porfir tərkibli subvulkanik törəmələrin və effuziv süxurların yayılması ilə xarakterizə olunur.

Zəngəzur qızıl məkanı planda bərabər yanlı olmayan trapesiya formasındadır. Piyəzbaşı yatağı bu trapesiyanın cənub-qərb təpəsində yerləşir. Piyəzbaşı yatağı həm də haqqında danışdığımız Zəngəzur qızıl məkanının mərkəzi hissəsində yerləşməklə həm də Misxana-Zəngəzur metallogenetik zonasının ən iri tektonik pozulma elementi olan Ordubad yarılmalarının şarnirində qərar tutmuşdur. Ordubad yarılmalarının uzanma istiqaməti boyu

Piyəzbaşı yatağından şimal-qərbdə Paraqaçay hövzəsində Mumundərə qızıl yatağı və bir sıra (Urmis, Gilənarlıdərə, Çanqılıdərə və s.) qızıl təzahürləri, Piyəzbaşı yatağından cənub-şərqdə isə bir necə qızıl təzahürləri (Unus, Pəzməri, Qaplançay və s.) aşkar edilərək qismən öyrənilmişdir.

Tədqiqat ərazisində ikinci vacib tektonik element Misdağ regional qırılma zonasıdır. Bu zonanın tağ hissəsində Ağyurd qızıl yatağı və bir sıra qızıl təzahürləri müəyyən edilmişdir.

Misdağ qırılma zonası Ordubad yarılmasına paralel olaraq şimal-qərbdən cənub-şərqə doğru uzanır və Zəngəzur qızıl məkanının cənub-şərq hissəsini, başqa sözlə yuxarıda haqqında danışdığımız qızıl məkanı trapesiyanın alt zolağını təşkil edir.

Bu plan-proeksiyada bərabəryanlı olmayan xəyali trapesiyanın mərkəzi (orta) hissəsində Piyəzbaşı qızıl yatağı yerləşir, həmçinin bu yataq regionda ən iri tektonik pozulma zonası sayılan Ordubad dərin yayılmasının şapnirində qərar tutmuşdur (şəkl.1).

Zəngəzur qızıl məkanının geoloji sxeminə aydın göründüyü kimi, həmin trapesiyanın cənub-qərb tərəfi Misdağ regional qırılma zonası üzərində yerləşən Şəkərdərə və Kələki qızıl yataqlarının mövcudluğu ilə səciyyələnir.

Trapesiyanın şimal tərəfi Paragaçayın qırılma zonası üzərində yerləşən Mumun dərə qızıl yatağı və bir sıra (Urmis-Canqılıdərə, Şirinsu və s.) qızıl təzahürləri ilə xarakterizə olunur.

Trapesiyanın şərq tərəfi Zəngəzur dağ silsiləsinin və eyniadlı regional qırılma zonasına uyğun gəlir. Ağyurd qızıl yatağını və bir sıra qızıl təzahürlərini özündə birləşdirir.

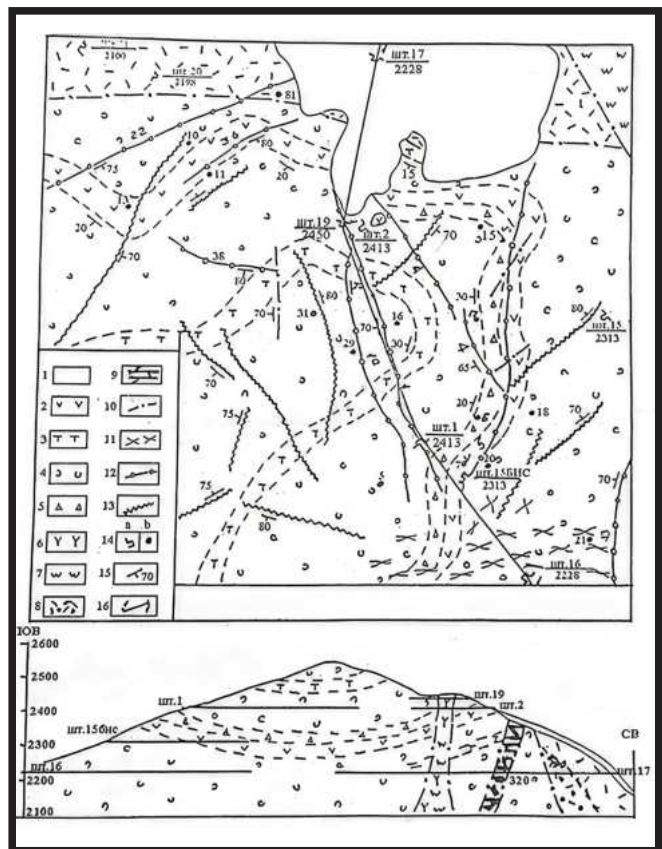
Şəkildən göründüyü kimi, trapesiyanın şimal və cənub tərəfləri isə eosən və ondan üstə yatan neogen – dördüncü dövr çöküntü laylarının bucaq uyğunsuzluğu ilə ayrılır və bu ayrılma zolağı təxmini sərhəd xətti götürülmüşdür.

Beləliklə, beş (Piyəzbaşı, Şəkərdərə, Kələki, Mumundərə və Ağyurd) qızıl yataqlarını və on üç (Qaplançay, Pəzməri, Unus, Urmis, Gilənarlıdərə, Uçurdağ, Madanizor, Canqılıdərə, Ayıçanqılı, Şirinsu, Eşşəkmeydanı, Ayıdərəsi və Şirinsu) qızıl təzahürlərini özündə birləşdirən Zəngəzur qı-

zıl məkanı olduqca diqqəti cəlbedici və yüksək perspektivlidir.

Bu məkanda yerləşən və adları sadalanan bitum qızıl yataqları və təzahürləri irəlidə yazdığımız kimi bitum özüllüklərinə və vacib, əsas xüsusiyyətlərinə görə bir-birinə çox bənzəyirlər və yaxud tam analogiya təşkil edirlər.

Zəngəzur məkanında qızılın geoloji kəşfiyyatı, hasilatı işlərinin yenidən bərpa edilərək həyata keçirilməsi və getdikcə genişləndirilməsi olduqca vacibdir. Buradakı yataqlardan qızılın və yanaşı komponentlərin kompleks halında çıxarılması və emalı kateqoriyalı ehtiyat və resursla keçirilməsinə tam əsaslar vardır.

Piyazbaşı yatağının geoloji sxemi

Y.Şirinov tərəfindən Ə.Vəliyevin materiallarında istifadə edilərək tərtib olunmuşdur:

1 – dördüncü dövr çöküntüləri, 2-5 – andezit lavaları və piroklastları: 2 – axınlar,

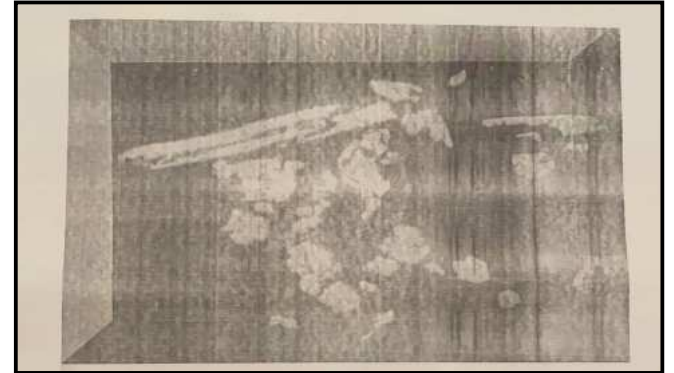
3 – kiçik qırıntılı tuflar, 4 – aqlomerat tufları, 5 – lavabrekçiyalar, 6 – andezit-dasit subvulkanik cismələri, 7 – törəmə kvartsitlər, pirittləşmiş monok-

vars, kvars-serisit və kvars-kolinit metasomatitləri; 8 – qızılın (aşağı) az tutumu ilə, 9 – qızılın çox (yuxarı) tutumu ilə; 10 – parçalanma pozulmaları ilə; yüksək çatlılıq zonaları; qızıl-sulfid-kvars damarları; 12 – ehtiyatların hesablanmasına təsir edənlər; 13 – ehtiyatların hesablanmasına təsir göstərməmişlər; 14 – dağ qazmaları: a) ştolnyalar; b) buruq quyuları; 15 – yatım elementləri; 16. Geoloji-kəsiliş xətti.

Kvars-pirit-xalkopirit və kvars-karbonat-qalenit-sfalerit assosiasiyalarına nadir rast gəlinir və sənaye əhəmiyyəti daşımır.

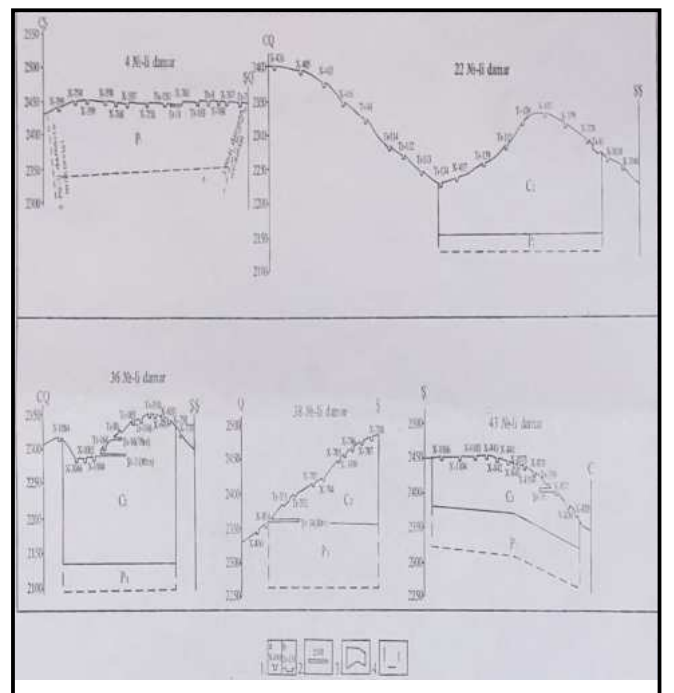
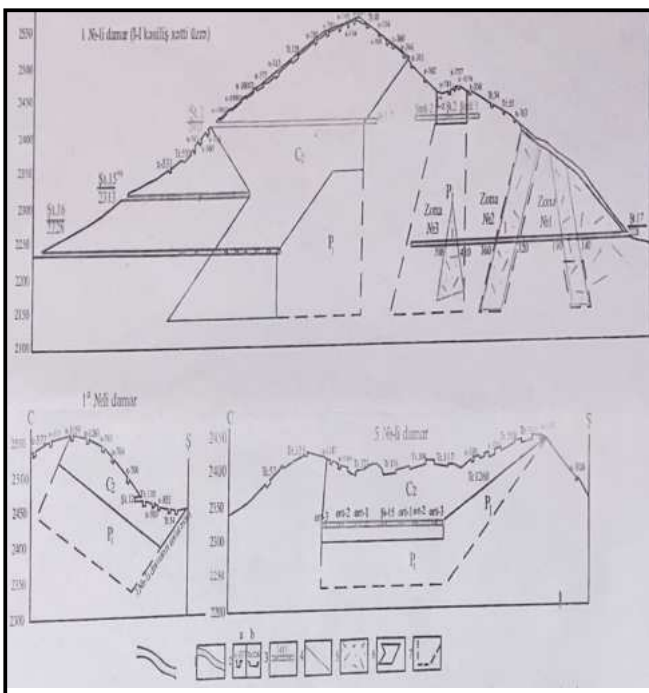
Kvars-pirit damarlarının oksidləşmiş və sulfid filizlərinin zənginləşdirilməsi üzrə laborator-texnologiyaların (V.I.Petrenko və b, 1967, Ə.Z.Əhmədov, İ.V.Hüseynov, 1993) nəticələrinə əsasən bu filizlərin səmərəli emal sxemləri belədir: -Hər iki tip filizin 40-50% -0,074 mm sinfinə qə-

Piyazbaşı yatağının qızıldaşıyan kvars damarlarında və metasomatitlərində əsasən kvars-pirit, kvars-pirit-xalkopirit və kvars-karbonat-qalenit-sfalerit paragenetik assosiasiyaları yayılmışdır. Kvars-pirit assosiasiyası filiz kütlələrinin 95% -ə qədərini təşkil edir və qızıl mineralaşması üçün ən məhsuldar assosiasiya hesab edilir. Sərbəst qızıl və 2-ci generasiyalı pirit əsas daşıyıcılardır.

dər üyüdülmüş və aşağı temperaturda (550-6500) ilkin yandırılmış halda birbaşa sianidləşdirilməsi, bu sxemlə filizdən qızılın çıxımı 95% təşkil edir;

-Oksidləşmiş filizin kombinasiyalı texnologiyası, qravitasiya-flotasiya və flotasiya qalıqlarının sianidləşməsi, bu sxemlə qravio-flotasiya konsentratına 85,1%, sianid məhluluna isə 13,7% qızıl çıxarılır.

V.İ.Petrenko və b. (1967) görə sulfid filizinin qravitasiya sxemi ilə zənginləşdirilməsi az səmərəlidir. Filizdə iriölçülü sərbəst qızılın kifayət miqdarda olmaması səbəbindən qravitasiya üsulu müsbət nəticə verməmişdir. Flotasiya zamanı pirit konsentratında 90-92% qızılın çıxarılmasına başlayaraq, onun konsentratdan çıxım 75% təşkil edir

ki, bu halda qızılın ümumi çıxım göstəricisi 69,8% olur. Ona görə də bu sxem birbaşa sianidləşmə ilə müqayisə edildikdə səmərəsiz hesab edilə bilər. Bununla belə, Piyəzbaşı yatağının və bütövlükdə Zəngəzur qızıl məkanının oksidləşmiş və sulfid filizlərinin qarışıq halda zənginləşdirilmə texnologiyasını gələcəkdə təkmilləşdirmək vacibdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Mürsəl Əliyev, Ağamahmud Səmədov, Yüsil Şirinov və Nəriman Qurbanov. Azərbaycan ərazilərinin qızılılığının mövcud vəziyyəti və perspektivləri. Elm və Təhsil., Bakı, 2019
2. Азизбеков Ш.А. Геология Нахичеванской АССР. Госгеолтехиздат, 1961, 502 стр.
3. Геология Азербайджана. т. VI. Полезные ископаемые. стр. 185-189
4. В.Мəmmədəliyev, R.Abdullayev. Piyəzbaşı qızıl yatağının geoloji-struktur xüsusiyyətləri və filizləşmənin xarakteri. Yer və İnsan. № 05, 2015, səh. 50-57
5. Asalanov Həmid, Ağaməmmədova Mehriban. Paraqaçay andaluzit yatağının mineragenik xüsusiyyətləri. Yer və İnsan. № 02, 2021, səh. 64-68
6. Ə.Z.Əhmədov, İ.V.Hüseynov. Piyəzbaşı yatağının kvars-sulfid filizlərinin zənginləşdirilməsi üzrə səmərəli emal sxemi. Yer və İnsan. Elmi-populyar jurnal. №05, 2015
7. В.И.Петренко. Технологические исследования золотосодержащих руд Пьязбашинского месторождения Азербайджанской Республики. Северо-Кавказский горно-металлургический Институт. Геол. фонд, 1967
8. Ю.Р.Ширинов. Разработанные геолого-экономические модели и граничные параметры оценки золоторудных месторождений Азербайджана с целью определения возможности их групповой отработки. Отчет о НИР, Баку, Геол. фонд, 1999